

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2024 • 56-78

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1438877

SERİKÂTÜ'Ş-Şİ'RİYYE VE EL-ABBÂSÎ'NİN YAKLAŞIMI

Serikât al-Shî'riyya and al-Abbâsî's Approach

Mehmet Sıddık YEGÜL

Öğr. Gör., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

Lecturer, Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Arabic Language and Rhetoric, Adana, Türkiye

ms.yegul@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-1809-7482>

Halim ÖZNURHAN

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Kayseri, Türkiye

oznurhan@erciyes.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9558-566X>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 17.02.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.05.2024

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2024

Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü "Abdürrahîm el-Abbâsî ve Belâgat Anlayışı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Sıddık Yegül-Halim Öznurhan)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

SERİKÂTÜ'Ş-Şİ'RİYYE VE EL-ABBÂSÎ'NİN YAKLAŞIMI

Serikât al-Shî'riyya and al-Abbâsî's Approach

Öz

Arap edebiyatı eleştirmenleri ve belâgat âlimleri, şairler arasında vuku bulan etkileşimleri dikkate almış ve bu hususları serika başlığı altında incelemişlerdir. Sözlükte "bir kimsenin kendisine ait olmayan bir şiiri kendisine nispet ederek kullanması" anlamına gelen es-serikâtü'ş-şî'riyye kavramı, günümüzde akademik bir metnin özgün oluşunu ifade etmek için kullanılan intihâl kapsamında değerlendirilir. Bu açıdan bakıldığında serika konusu tarihte kalmış bir kavram olmayıp canlılığını devam ettiren önemli bir başlık olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda serika kavramı hakkında çeşitli çalışmalar yürütülmüş ve hangi alıntıların serika kapsamında değerlendirileceği veya değerlendirilemeyeceği üzerinde durulmuş ve konu örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Abdürrahîm el-Abbâsî de yaptığı açıklamalar ve verdiği örneklerle bu konuya önemli katkılarda bulunanlardan biri olmuştur. Makalemizde serika kavramı ele alınmış ve Abdürrahîm el-Abbâsî'nin serika kavramına yaklaşımı, konu hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Sonuç olarak el-Abbâsî'nin serika konusunda el-Kazvîni'ye yakın bir çizgide durduğu ve tazmîn ile iktibâsı serikaya bağlı sanatlar olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Serika, Tazmîn, İktibâs, Abdürrahîm el-Abbâsî.

Abstract

Critics of Arabic literature and scholars of rhetoric have taken into account the interactions between poets and analyzed these issues under the title of sariqa. The concept of al-seriqât al-shî'riyya, which in the dictionary means "the use of a poem that is not one's own by attributing it to himself, is nowadays considered within the scope of plagiarism, which is used to express the originality of an academic text. From this point of view, the subject of sariqa is not a concept that has remained in history, but an important topic that continues its vitality. In this context, various studies have been conducted on the concept of sariqa and which quotations can or cannot be evaluated within the scope of sariqa, and the subject has been tried to be explained with examples. Abdurrahîm al-Abbâsî has been one of the important contributors to this issue with his explanations and examples. In this article, the concept of sariqa is discussed and Abdurrahîm al-Abbâsî's approach to the concept of sariqa and his views on the subject are analyzed. As a result, it has been determined that al-Abbâsî stands close to al-Qazwîni on the subject of sariqa and considers tazmîn (quotation) and iktibâs (quotation) arts related to sariqa.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Sariqa, Tazmîn, İktibâs, Abdurrahîm al-Abbâsî.

GİRİŞ

Eleştirmenler ve belâgat âlimleri, eserlerinde serikâtü'ş-şî'riyye konusuna geniş yer ayırmış ve konuyu ele alırken örnek beyitler zikretmeye özen göstermişlerdir. Serika konusu için çeşitli terimler ortaya koyan eski dönem âlimleri bu sanatı ileri bir seviyeye ulaştırmış ve böylece iyi ve orijinal bir şiiri taklit ürünü bir şiirden ayırt etme yöntemini belirlemişlerdir.¹ Serika lafzı başlarda maddi olan şeylerin çalınması anlamında kullanılan bir kelimeyken insanların düşünce ve tefekkür etkileşimlerinin artmasıyla birlikte edebî anlamda da kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla serika kavramının insanın düşünce tarihiyle bir bağı ve münasebeti olduğu söylenebilir. Eski dönemlerde intihâl'e yönelik cezalar bulunmadığı ve caydırıcı adımlar atılmadığı için intihâl faaliyetlerinin daha fazla olduğu sonucu çıkarılabilir.² Kâdî el-Cürçânî (ö. 392/1001-1002) serikanın kadim bir hastalık ve çok eskiye dayanan bir ayıp ve kusur olduğunu belirttikten sonra hâlâ şairlerin bir başkasının düşünce dünyasından yararlandıklarını, buluşlarından faydalandıklarını ve onların kullandıkları anlam ve lafzlara dayanarak şiir ürettiklerinden yakınmıştır.³ Dolayısıyla serika konusu, şairler arasında kullanılan anlam ve ifade benzerliğinin yanı sıra önceki ve sonraki şairlerin şiirleri arasındaki güçlü bağlantı nedeniyle eleştirmenlerin dikkatini çeken önemli bir konu olmuştur. Bu nedenle, bu benzerliklerin kesin bir çerçeveye oturtulması gerekir. Böylece önceki şairin dezavantajlı duruma düşmesi ve sonrakinin de mağdur olması önlenmiş olacaktır. Serika konusu bu denli önemli bir konuma sahip olunca birçok ilim adamı serika bahsini açıklama gayretine girmiştir. Bu kişilerden bir tanesi de Mısırlı âlim Abdürrahîm el-Abbâsî'dir. el-Abbâsî, el-Kazvî'nin (ö. 739/1338) meşhur eseri *et-Telhîş*'indeki şiirleri açıklamak üzere kaleme aldığı *Me'âhidü't-Tenşîş 'alâ Şevâhidi't-Telhîş* eserinde serika konusunu, örnekleri çoğaltma yöntemiyle açıklamıştır.⁴ el-Abbâsî'nin serika konusunda izlediği bu farklı yöntem dikkat çekicidir. Bu bakımdan bu çalışmada Abdürrahîm el-Abbâsî'nin serikatü'ş-şî'riyye ve ona bağlı sanatlar hakkındaki değerlendirmeleri/açıklamaları ele alınmıştır. Son olarak el-Abbâsî'nin, eserine şerh yazmış olması bakımından el-Kazvî'nin başta olmak üzere serika konusunda kendisinden önceki belâgat âlimlerinden ayrı düştüğü hususlar bulunup bulunmadığı irdelenmiş ve varsa bunlar aktarılmıştır.⁵

1. es-SERİKÂTÜ'Ş-Şİ'RİYYE

Sözlükte سَرَقَ الشَّيْءَ يَسْرِقُهُ "bir şeyi çaldı, çalıyor" ifadesinden gelen "sirkat" kavramı, *bir şeyi gizliden almak* anlamına gelmektedir.⁶ "Şiir hırsızlığı" veya "çalıntı şiir" diye ifade edebileceğimiz "serikâtü'ş-şî'riyye" terimi, edebiyatımızda daha çok "intihâl" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İntihâl kavramı ise sözlükte "bir kimsenin başkasına ait bir şiir veya sözü kendisine nisbet etmesi" anlamına gelmektedir.⁷ Arap edebiyatı özelinde intihal, Emevîler dönemine kadar uzanmaktadır. Abbâsîler dönemine gelindiğinde ise bu durum büyük bir hız kazanmıştır. Nitekim bu dönemde temel iki akımın varlığından söz edilmektedir. Bunlardan birincisi Ebû Temmâm (ö. 231/846) ve takipçilerinin yenilikçi yolu, ikincisi ise el-Buhturî (ö. 284/897) ve takipçilerinin gelenekçi yaklaşımıdır. el-Buhturî, yeniliklere karşı çıkarken Ebû Temmâm ise el-Buhturî'nin şiirlerinde intihâller olduğunu söyleyerek onları tespit eden

¹ Berbârî, Şehîre, "es-Serikâtu'ş-şî'riyye inde'l-Kâdî el-Cürçânî", *Muhammed Haydar Üniversitesi; Sükkere* 8/1 (2018), 21.

² Heddâre, Muhammed Mustafa, *Müşkiletü's-serikâti fi'n-naqdi'l-arabiyyi* (Mektebetu'l-Anclu el-Mısriyye, b.y. 1958), 4-5.

³ el-Cürçânî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Abdul'azîz el-Kâdî, *el-Vesâta Beyne'l-Mutenebbî ve Huşûmihî* (y.y., b.y. t.y.), 214.

⁴ el-Abbâsî, Ebû'l-Feth Bedrüddîn Abdürrahîm b. Abdirrahmân b. Ahmed b. el-Hasen, *Me'âhidü't-Tenşîş 'alâ Şevâhidi't-Telhîş*, (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2013), 2:362.

⁵ Bk. İsmail Durmuş, "İntihal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, İstanbul 2000), 22:347; Seller, Yusuf, "Klasik Arap Edebiyatında İntihal Olgusu ve Şiirdeki Yansımaları" (İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2021).

⁶ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Dâru Sâdir, Beyrut t.y.), 10:155.

⁷ Durmuş, "İntihal", 22:347.

çalışmalarda bulunmuştur.⁸ Buna karşılık yine erken dönem belâgat çalışmaları arasında taklit ürünü bir şiir ile özgün yazılmış bir şiir arasındaki ayrım ve farkları belirleyecek birtakım kurallar konulmuştur. Bu noktada belâgat âlimleri lafız, anlam veya her ikisini dikkate alarak çözümlenmeye çalışmışlardır.⁹ Erken dönemden itibaren Arap edebiyatçıları tecdîd (yenilik) ile taklidin farkında olup yeni bir şeyler ortaya koyma ile taklit sonucu ortaya çıkan ürünü birbirinden ayırmaya önem vermişlerdir. Bunun için birtakım kurallar ve usûller ortaya koymuşlardır. Serikâtü's-şi'riyye geleneğinin Arap edebiyatındaki yeri de oldukça eskilere dayanmaktadır. Câhiliye devri eserlerinde bile varlığından söz edilmektedir.¹⁰ el-Câhiz (ö. 255/869) serikât örneklerine işaret ederek bu alanda araştırma yapmak isteyenler için kapıyı aralamıştır.¹¹

Ebû'l-Kâsım el-Âmidî (ö. 371/981), Ebû Temmâm ve el-Buhturî arasındaki çekişmelere işaret ederek el-Buhturî'nin 600 beytinin intihâl olduğunu öne sürmüştür. Bunlardan 100 tanesinin Ebû Temmâm'dan alıntılandığının ancak bu durumun onun adına bir kusur olmadığını ifade etmiştir. Çünkü kendisi anlam sirkatini şairler için kusur olarak görmemektedir. Nitekim o, hiçbir şairin özellikle de müteahhir şairlerin bu durumdan münezze olmadıklarını söyler. Ancak Ebû Temmâm'ın izinden gidenlere göre el-Buhturî bu konuda öncü kişi olduğu için eleştirilmiştir.¹² Belâgat eserlerinde bu konu genellikle el-Kazvîni'ye ait olan "es-serikâtü's-şi'riyye" başlığı altında incelenmiştir. el-Kazvîni ile birlikte bu çalışmalar bedî' ilmine bağlı olarak ele alınmaya başlanmıştır.¹³ el-Kazvîni, serikat-i şi'riyye kavramını "bir şairin başka bir şaire ait şiiri ya olduğu gibi ya da üzerinde birtakım değişiklikler yaparak alıp kendine mal etmesi" şeklinde tanımlamıştır.¹⁴

el-Abbâsî, es-serikâtü's-şi'riyye hakkında genel ve kapsayıcı bilgiler vermek yerine, örnekler üzerinden terimleri açıklama yolunu seçmiştir. Bu bölümde serikaya bağlı olarak toplamda on sekiz terime değinilmiştir.¹⁵ Bunlar arasında tazmîn, akd, hall ve telmîh kavramları ile serikâtü's-şi'riyye arasında bağlantı kurmadığı görülmüş ancak, el-Abbâsî'nin sunum yöntemi incelendiğinde bu terimleri serikatü's-şi'riyye içerisinde değerlendirmiş olabileceği söylenebilir.¹⁶ el-Abbâsî, bazı terimlerin tanımını zikrederken, bazı terimlerin ise sadece örneklerini vermekle yetinmiştir. el-Kazvîni, serikatü's-şi'riyye kavramının, zâhir ve gayr-ı zâhir olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmiştir.¹⁷ el-Abbâsî her ne kadar bu taksime işaret etmemişse de naklettiği örnekler dikkate alındığında onun da aynı taksimi kabul ettiği söylenebilir.

1.1. Zâhir Sirkat

Zâhir sirkat, ifade edilen fikir veya hayalin başkasına ait olduğunun anlaşıldığı edibî yazım türüdür.¹⁸ el-Abbâsî, zâhir sirkat türlerine değinmiş fakat herhangi bir tanıma yer vermemiştir.¹⁹ el-Kazvîni, zâhir sirkati mananın tamamının, lafzın tamamı veya bir bölümüyle birlikte alınması ya da sadece mananın alınması şeklinde tanımlamış ve bunun da kullanım

⁸ Özdoğan, Mehmet Akif, "Klâsik Arap Şiirinde İntihâl Olgusu", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2005), 66.

⁹ Saraç, Mehmet Ali Yekta, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, ed. Abdülkadir Gürer, Anadolu Üniversitesi yayınları; 2366 (Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir 2019), 83.

¹⁰ el-Halâyile, M. Halîl, *el-Muştalahu'l-belâğî fî Me'âhidi't-tenşîş 'alâ şevâhidi't-Telhîs li-'Abdirrahîm el-'Abbâsî* (Alemul-kütubi'l-hadîs lin-neşr vet-tevzî, Amman 2006), 238.

¹¹ el-Halâyile, *el-Muştalahu'l-belâğî*, 239.

¹² el-Âmedî, Ebû'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ, *el-Muvâzenetu beyne Şi'ri Ebî Temmâm ve'l-Bahterî*. thk. Seyyid Ahmed Sakar - Abdullâh el-Muhârib, (y.y., b.y. 1994), 1:311.

¹³ Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, 84.

¹⁴ el-Kazvîni, Ebû'l-Meali Celaleddin el-Hatîb Muhammed el-Hatîb, *et-Telhîs fî 'ulûmi'l-belâga* (Dâru'l-fikri'l-Arabi, b.y. t.y.), 409.

¹⁵ el-Halâyile, *el-Muştalahu'l-belâğî*, 237.

¹⁶ el-Halâyile, *el-Muştalahu'l-belâğî*, 238.

¹⁷ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 409.

¹⁸ Durmuş, "İntihal", 22/22:347-350.

¹⁹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

şekline göre mezmûm veya memdûh olduğunu ifade etmiştir.²⁰ el-Abbâsî de el-Kazvîni'nin taksimini dikkate alarak zâhir sirkati aşağıdaki bölümlere ayırmıştır:²¹

1.1.1. Mezmûm Serika (İntihâl, Nesh)

Değiştirilmeksizin lafzın tamamının olduğu şekliyle alınıp kullanılmasına mezmûm sirkat adı verilir. Bu sirkat türü, edebî açıdan hoş görülmeleyen sirkate örnektir. el-Abbâsî bu sirkat türüne nesih ve intikâl adının verildiğini aktarır.²² Ma'n b. Evs'e (ö. 64/684) ait aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir:

إِذَا أَنْتَ لَمْ تُنْصِفْ أَخَاكَ وَجَدْتَهُ
عَلَى طَرْفِ الْهَجْرَانِ إِنْ كَانَ يَعْتَلُ
وَيَرْكَبُ حَدَّ السَّيْفِ مِنْ أَنْ تُضَيِّمَهُ
إِذَا لَمْ يَكُنْ عَنْ شَفْرَةِ السَّيْفِ مَرْحَلُ

*"Kardeşine insafli davranmazsan,
-aklı varsa- seni terk edecektir.
Zulmüne karşılık kılıcı seçer
Kılıçtan kaçış yoksa."*²³

el-Abbâsî, şairin burada, zulme veya hakarete uğramak ile kılıç altına yatmak dışında bir seçeneği bulunmadığında kılıcı tercih edeceğini söyler.²⁴

دَعِ الْمَكَارِمَ لَا تَزْحَلْ لِغَيْبِهَا
وَاقْعُدْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الطَّاعِمُ الْكَلْبِي

"Bırak asaleti, onu aramaya çıkma!

*Otur yerinde, çünkü sen yemekten ve giyinmekten başka bir şey bilmezsin."*²⁵

el-Abbâsî, Ebû Müleyke Hutay'e el-Absî'ye (ö. 59/678) ait yukarıdaki beytin şu şekilde alıntılanarak sirkate uğradığını ifade eder:

دَرِ الْمَائِرِ لَا تَذْهَبْ لِمَطْلَبِهَا
وَاجْلِسْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْأَكِيلُ الْكَلْبِي

"Bırak asaleti, onu aramaya çıkma!

*Otur yerinde, çünkü sen karnı tok sırtı
peksin."*²⁶

Burada görüldüğü üzere asıl metindeki kelimelerin eş anlamlıları seçilerek yeni bir şiir imajı verilerek ortaya çıkan bir aktarım söz konusudur. el-Abbâsî bu tür alıntılarının hoş karşılanmayan sirkate örnek olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Önceki şairlerin yaptıkları sirkatlere dair çeşitli örnekler aktaran el-Abbâsî, yaşadığı çağdaki yazar ve şairler için "ah bir bilsem ne dediklerini" diyerek serzenişte bulunmuş ve içerisine düştükleri tezadı ifade etmeye çalışmıştır.²⁸ el-Abbâsî, serikatü'ş-şî'riyyenin yerilen bir durum olduğunu söyler ve el-Harîrî'nin (ö. 516/1122) makâmelerinin birinde, şairler nezdinde şiir hırsızlığının altın ve gümüş hırsızlığından beter bir durum olduğunu ve onların benâtu'l-efkâr (kendilerine ait fikir

²⁰ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 409-412.

²¹ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 409, el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

²² el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

²³ el-Müzenî, Ma'n b. Evs, *Dîvânu Ma'n b. Evs*, thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî ve Hâtim Sâlih ed-Dâmin, (Matbaatu Dâri'l-Câhiz, Bağdat 1977), 93-94.

²⁴ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

²⁵ el-Hutay'e, Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî, *Dîvân* (Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1993), 11.

²⁶ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

²⁷ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:362.

²⁸ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:364.

ve düşünceler) için gösterdikleri gayret ve kıskançlıklarının benâtu'l-ebkârdan (bakire kızlarının şerefinden) daha fazla olduğunu söylediğini nakleder.²⁹

Serikatü's-ş-riyyeyi ilk kötileyen kişinin Tarafe (ö. 564 [?]) olduğunu söyleyen el-Abbâsî ardından Tarafe'nin konu hakkında söylediği aşağıdaki beyti aktarır:

وَلَا أُغِيرُ عَلَى الْأَشْعَارِ أَسْرُفُهَا عَنْهَا عَنَيْتُ، وَشَرُّ النَّاسِ مَنْ سَرَقَا

“Ben şiirleri kıskanıp da onları çalmam.

*Onlara ihtiyacım yok. En kötü insan (şiir)
çalandır.”³⁰*

1.1.2. Hüsnü'l-ittibâ' (İğâre, Mesh)

Hüsnü'l-ittibâ', başkasının keşfettiği bir anlamın alınıp, asıl anlamın korunması kaydıyla yapılması muhtemel ziyadelerin ilave edilerek ilk kullanımdaki güzelliklerin yeni esere veya ürüne yansıtılmasıdır. Bahsi geçen ziyâde sebepler, önceki lafzı ihtisâr etme, vezni kısa tutma, kafiyenin akıcılığını ve güzelliğini yansıtma, önceki şiirde var olan eksikliği tamamlama veya bedî' sanatlarından birisini kullanarak şiire güzellik katma şeklinde özetlenebilir.³¹ el-Abbâsî bu sirkat türünü, hüsnü ahzi's-sânî mine'l-evvel “ikincinin birinciden alınmasının güzelliği” şeklinde isimlendirmiştir. Ancak hüsnü'l-ittibâ' için herhangi bir tanıma yer vermeden bu sirkat türü ile ilgili örneklerle geçiş yapmıştır.³² İlk olarak Beşşâr b. Bürd'e (ö. 167/783-84) ait aşağıdaki beyti zikreder.

مَنْ رَاقَبَ النَّاسَ لَمْ يَظْفَرْ بِحَاجَتِهِ وَفَارَّ بِالطَّيِّبَاتِ الْفَاتِكُ اللَّيْحُ

“İnsanları hesaba katan kimse muradına eremez

Güzel şeyleri, cesaretli ve tutkulu kimse elde eder.”³³

Yukarıdaki şiiri alıntılaman Selm el-Hâsir (ö. 186/802) şiirde ufak değişiklikler yaparak şiiri aşağıdaki şekilde söylemiştir:

مَنْ رَاقَبَ النَّاسَ مَاتَ عَمًّا وَفَارَّ بِاللَّذَّةِ الْجَسُورُ

“İnsanları hesaba katan kimse kederinden ölür

Lezzetleri ise cesûr kişi elde eder.”³⁴

Selm el-Hâsir'in Beşşâr b. Bürd'den alıntıladığı yukarıdaki beyitlerin hüsnü'l-ittibâ'a örnek olduğunu ifade eden el-Abbâsî, Selm'in şiirinin Beşşâr b. Bürd'ün şiirinden daha akıcı, sözlerinin de daha kısa olduğunu söyler.³⁵

1.1.3. Kevnü'l-me'hûz Dûne'l-me'hûz Minhu Fi'l-belâğa (Alıntı Şiirin Edebî Yönden Alıntılanan Şiirden Daha Düşük Olması)

el-Abbâsî bu duruma örnek olarak aşağıdaki beyitleri zikretmiştir:

هَيْهَاتَ أَنْ يَأْتِيَ الرَّمَانُ بِمِثْلِهِ إِنَّ الرَّمَانَ بِمِثْلِهِ لَبَخِيلُ

“Heyhat! Zaman onun gibisini (bir daha) zor getirir.

²⁹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:364.

³⁰ Tarafe b. el-'Abd, Ebû 'Amr el-Bekrî, *Dîvânü Tarafe b. el-'Abd* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, b.y. 2002), 57.

³¹ İbn Ebu'l-Isba', Abdulazîm b. el-Vahid b. Zâfir b. Ebu'l-Isba' el-'Udvânî el-Bağdâdî el-Mısırî, *Tahrîru't-Taḥbîr fî Şinâ'atu's-Şî'ri ve'n-Neşri ve Beyân İ'câzi'l-Kur'ân* (y.y., b.y., t.y.), 475.

³² el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:377.

³³ Beşşâr b. Bürd, Ebû Muâz, *Dîvânü Beşşâr b. Bürd* (Asimetü's-sekâfeti'l-Arabiyye, Kahire 1950), 56.

³⁴ el-Hâsir, Selm, *Dîvân*, thk. Şâkir el-Aşûr, (Dâru Sâdir, Beyrut 2017), 51.

³⁵ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:377.

*Şüphesiz zaman onun gibisini getirmekte oldukça cimridir.*³⁶

Ebû Temmâm'a ait olan bu beytin anlamını alıp kullanan el-Mütenebbî, beyti şu sözlerle yeniden tasarlamıştır:

أَعَدَى الزَّمَانَ سَخَاوَةً فَسَخَا بِهِ
وَلَقَدْ يَكُونُ بِهِ الزَّمَانُ بَحِيلاً

*“Cömertliği zamana bulaştı da zaman cömert davranıp onu yarattı
(zamana kabul ettirdiği cömertlik olmasaydı) zaman cimrilik edip onu kendisine
saklardı.”*³⁷

el-Mütenebbî burada zamanın, cömertliği Trablusşam yöneticisi Bedr b. Ammâr'dan öğrendiğini ve şayet ondan öğrendiği cömertlik olmasaydı zamanın onda cimrilik edip ölmesine müsaade etmeyeceğini ve böylece onu kendisine saklayacağını söyleyerek methetmiştir.³⁸ Ebû Temmâm'ın şiiri alıntı sonucu söylenen el-Mütenebbî'nin şiirinden daha üstün olduğu belirtilmiştir.³⁹ el-Abbâsî, üstün bir yönü olmaması ve faydasız bir işlem olması sebebiyle el-Mütenebbî'nin yaptığı bu alıntının mezmûm olduğunu söylemiştir. Nitekim her iki beyit incelendiğinde Ebû Temmâm'ın beytinin daha akıcı ve daha güzel olduğu görülür. Çünkü el-Mütenebbî'nin, şiirinde muzari kipi kullanması anlama uygun düşmemiştir. Buna karşılık şiirini daha önce dile getirmiş olmasına rağmen Ebû Temmâm'ın geçmiş zaman kipi kullanması daha isabetli görülmüştür.⁴⁰

1.1.4. Mümâseletü'l-me'hûz li'l-me'hûz Minhu (Alıntı Şiirin Edebî Yönden Alıntılanan Şiire Denk Olması)

Alıntı sonucu dile getirilen şiir, alıntılanan şiire denk ise sonradan söylenen şiir yerilmez, fakat üstünlük ilk söylenen şiire ait olur. Çünkü ilk söylenen asıl, ikinci söylenen ise onun taklididir. Üstünlük, taklit ürünü olana değil, asıl olana aittir.⁴¹ Ebû Temmâm bir şiirinde şöyle söylemiştir:

لَوْ حَارَ مُرْتَادُ الْمَيْتَةِ لَمْ يَجِدْ
إِلَّا الْفِرَاقَ عَلَى الثُّمُوسِ دَلِيلًا

*“Şayet can almak isteyen şaşırıp hayrete düşseydi
Ayrılık dışında, insanların aleyhine bir delil bulamazdı.”*⁴²

Ebû Temmâm'ın, bu şiirini el-Mütenebbî'nin aşağıdaki şiirinden esinlenerek söylediği ifade edilmiştir. el-Mütenebbî'nin Saîd b. Külâb et-Tâî'yi övdüğü beyti ise şu şekildedir:

لَوْلَا مُفَارَقَةُ الْأَحْبَابِ مَا وَجَدْتُ
لَهَا الْمَتَايَا إِلَى أَرْوَاجِنَا سَبِيلًا

*“Dostların ayrılığı olmasaydı,
Bulamazdı ölümler, ruhlarımıza giden yolları.”*⁴³

³⁶ Ebû Temmâm, Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, *Dîvân* (Mektebetu Muhammed Ali Subeyh, b.y., ts.), 325.

³⁷ el-Mütenebbî, Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu'fi el-Kindî, *Dîvân* (Dâru Beyrût, Beyrut 1983), 145.

³⁸ İbn Furrece, Muhammed b. Hamad b. Muhammed b. Abdullâh b. Mahmûd b. Furrece el-Burûcerdî, *el-Fetħu 'alâ Ebî'l-Fetħi*, thk. Abdükerîm ed-Duceylî, (y.y., Bağdat 1987), 257.

³⁹ es-Sübkî, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi el-Mısrî, *'Arûsü'l-efrâh fi şerħi Telħîşî'l-Miftâh*, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut 2003, 2:324; el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:395; et-Tahânevî, Muhammed b. 'Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî, *Keşşâfu İşılâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm* (Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beyrut 1996), 1:948.

⁴⁰ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:395.

⁴¹ el-Bedahşânî, Muhammed Enver, *el-Belâğatu's-Şâfiye* (Menşûrât Dâru'l-'İlm, Karaçi-Pakistan 1995), 390.

⁴² Ebû Temmâm, *Dîvân*, 182.

⁴³ el-Mütenebbî, *Dîvân*, 17.

Şiirde geçen مُفَارَقَةٌ “ayrılış” kelimesi mefulüne değil, failine izâfe edilmiştir. Buna göre anlam “dostlardan ayrılmak” şeklinde değil, “dostların ayrılışı” şeklinde olmalıdır. Bu durumun i'râb açısından sakıncası olmamasına rağmen anlam yönüyle doğru olmayacağı ifade edilmiştir.⁴⁴

1.1.5. İlmâm/Selh

Sözlükte “deriyi soymak, yüzmek” anlamına gelen selh kelimesi⁴⁵ ile “kastetmek, eve yerleşmek” anlamına gelen ilmâm kelimesinden ismini alan bu sanat⁴⁶ terim olarak “sadece anlamın alındığı sirkat” olarak ifade edilmiştir.⁴⁷ el-Kazvîni, sirkatin bu türüne selh veya ilmâm denildiğini söyler.⁴⁸ Selh'in üç türü olduğunu belirten el-Kazvîni, bunlara dair bir tanım veya açıklama yapmayıp herbiri için birer örnek zikretmekle yetinir.⁴⁹ el-Abbâsî ise el-Kazvîni'nin atladığı bu kısmı daha fazla örnek ile okuyucusuna sunmaya çalışır.⁵⁰

هُوَ الصُّنْعُ إِنْ يَعْجَلُ فَخَيْرٌ وَإِنْ يَرْتُ
فَلَكْرَيْتُ فِي بَعْضِ الْمَوَاضِعِ أَنْفَعُ

“Bu iştir, aceleyle yapılırsa hayırlıdır. Şayet ağırdan alınacak olunursa
Bazı durumlarda ağırdan almak daha iyidir.”⁵¹

el-Mütenebbî, Ebû Temmâm'ın yukarıdaki beytinin anlamını alarak aşağıdaki sözlerle ona yeni bir görünüm kazandırmıştır:

وَمِنْ الْخَيْرِ بَطْءٌ سَيْبِكَ عَيِّي
أَشْرَعُ السُّحْبِ فِي الْمَسِيرِ الْجَهَامِ

“Bağışlarının bana geç gelmesi (benim için) hayırlıdır
(Çünkü) en hızlı bulutlar yağmursuz olanlardır.”⁵²

Yukarıda verilen iki beytin birbiriyle olan münasebetinin ilmâma (selh) örnek olduğunu belirten el-Abbâsî, ilmâmın üçe ayrıldığını söyler. Buna göre alıntı sonucu ortaya çıkan şiir ya öncekinden daha belîğ olur, ya denk olur, ya da ondan aşağı olur. el-Mütenebbî'nin yukarıdaki beyti, maksadı daha iyi ifade ettiği için alıntılı olduğu Ebû Temmâm'ın beytinden daha belîğdir. Nitekim el-Mütenebbî bulutları örnek vererek anlamı daha anlaşılır hale getirmiştir.⁵³ İlmâmın ikinci türüne örnek ise el-Buhturî ve el-Mütenebbî'nin aşağıdaki beyitleridir:

وَإِذَا تَأَلَّقَ فِي التَّدْيِ كَلَامُهُ أَلْ
مَصْقُولٌ خَلَّتْ لِسَانَهُ مِنْ عَضْبِهِ

“Mecliste, parıldayınca onun düzgün sözleri
Kılıcından bir parça sanırsın dilini.”⁵⁴

el-Mütenebbî, el-Buhturî'nin yukarıdaki beytinin anlamını alarak aşağıdaki beytinde kullanmıştır:

كَأَنَّ الْمُنْمَهْمَ فِي التُّطْقِ قَدْ جُعِلَتْ
عَلَى رِمَاحِهِمْ فِي الطَّعْنِ خُرْصَانًا

⁴⁴ İbnu's-Şecerî, Diyâu'd-Dîn Ebû's-Sa'âdât Hibetu'llâh b. 'Alî b. Hamza, *Emâlî* (y.y., Kahire 1991), 1:352.

⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3:24.

⁴⁶ et-Teftazânî, Sa'deddin Mesud b Ömer b Abdullah, *Muhtaşarü'l-me'ânî* (Mektebetü'l-büşrâ, Karaçi-Pakistan 2010), 312.

⁴⁷ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:402.

⁴⁸ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 414.

⁴⁹ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 414.

⁵⁰ el-Halâyile, *el-Muštaḥaḥu'l-belâğî*, 244.

⁵¹ Ebû Temmâm, *Dîvân*, 144.

⁵² el-Mütenebbî, *Dîvân*, 167.

⁵³ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:402.

⁵⁴ İbn Abdî Rabbih, Ebû Amr Ahmed b. Muhammed, *el-İkdu'l-Ferîd* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983), 4:275.

“Konuşma sırasında onların dillerini

Mızraklarının darbe anındaki ucu sanırsın.”⁵⁵

el-Abbâsî, el-Mütenebbî'nin beytinin alıntılandığı el-Buhturî'nin beytinden edebî yönden daha düşük olduğunu ifade etmiştir. Çünkü el-Buhturî, تَأَلَّقَ (parıldadı) ve مَضْفُولٌ (dügün, düzeltilmiş) kelimelerini kullanarak istiâre sanatına başvurmuş ve böylece edebî üstünlüğü elde etmiştir.⁵⁶

1. 2. Gayr-ı Zâhir Sirkat

el-Abbâsî, gayr-ı zâhir sirkati çeşitli kısımlara ayırmıştır. Bunlar:

1.2.1. Ahz-ı Hafi (İki Anlamın Birbirine Benzemesi)

Asıl beytin anlamı ile ondan alınan beytin anlamının birbirine benzemesi ile ortaya çıkan bu sirkat, gayr-ı zâhir sirkat olarak değerlendirilir.⁵⁷ Cerîr (ö. 110/728) ile el-Mütenebbî'nin aşağıdaki beytleri bu sirkat türüne örnektir.

فَلَا يَمْنَعُكَ مِنْ أَرْبٍ لِحَاهُمْ سَوَاءٌ ذُو الْعِمَامَةِ وَالْخِمَارِ

“Sakalları, seni alkoymasın hedefinden.

(Onların) sarıklıları ile başı örtülülere aynıdır.”⁵⁸

Şair burada muhatabına, karşıdaki kişilerin erkek görünümünün kendisini ihtiyacını istemekten alkoymasını, çünkü erkeklerinin ve kadınlarının zayıflık hususunda aynı olduklarını söylüyor.⁵⁹ Cerîr'in bu şiirini alan el-Mütenebbî, ondan ilhâm olarak aşağıdaki beyti söylemiştir:

وَمَنْ فِي كَفِّهِ مِنْهُمْ قَتَاةٌ كَمَنْ فِي كَفِّهِ مِنْهُمْ خِصَابٌ

“Onların eli mızraklıları

eli kınalıları (kadınları) gibidir.”⁶⁰

Cerîr ve Mütenebbî'nin kadın ile erkek için tercih ettikleri benzetme imgeleri birbirini çağrıştırmaktadır. Bu şekilde yapılan sirkatler, gayr-ı zâhir sirkatin ahz-ı hafi türüne örnektir.⁶¹

1.2.2. Alıntılanan Anlamın Başka Bir Manaya Aktarımı

Bazen yazar veya nasir belirli bir anlam için kullanılmış bir sözü alır ve onu kendi ifadeleri arasına yerleştirmek suretiyle yeni bir kalıba büründürür. el-Buhturî ve el-Mütenebbî'ye ait aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir:

مُحْمَرَّةٌ فَكَأَنَّهُمْ لَمْ يُسَلِّبُوا سَلِّبُوا وَاشْتَرَقَتِ الدِّمَاءُ عَلَيْهِمْ

“Kılıçlar kınlarından çıkarıldılar ve üzerlerindeki kanlar kıpkırmızı parladı

üzerlerindeki kandan dolayı sanki hâlâ kınlarındalar”⁶²

⁵⁵ el-Mütenebbî, *Dîvân*, 183.

⁵⁶ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:403.

⁵⁷ et-Teftazani, *Muhtaşarü'l-me'ânî*, 315.

⁵⁸ es-Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh*, 2:328.

⁵⁹ et-Teftazani, *Muhtaşarü'l-me'ânî*, 315; el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:415.

⁶⁰ el-Cerrâvî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdisselâm et-Tâdelî, *el-Hamâsetu'l-Mağribiyye: Muhtaşaru Kitâbi Şafveti'l-Edeb ve Nahbeti Dîvânî'l-'Arab*, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye (Dâru'l-Fikri'l-Mu'âşır, Beyrut 1991), 1:549; el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:415.

⁶¹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:416.

⁶² el-Buhturî, Ebû Ubâde el-Velîd b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî, *Dîvân* (Dâru'l-maarif, b.y. 2009), 76.

el-Buhturî'nin bu şiirini alan el-Mütenebbî, şiiri aşağıdaki şekilde kendi sözleriyle söylemiştir:

بَيْسَ التَّجِيعِ عَلَيْهِ وَهُوَ مُجَرَّدٌ مِنْ غَمِّهِ فَكَأَنَّمَا هُوَ مُعَمَّدٌ

“Kınından çekilmiş olduğu halde (kılıcın) üzerindeki kan kurudu
(üzerindeki kandan dolayı) hâlâ kınındaymış gibi duruyor.”⁶³

el-Abbâsî, el-Mütenebbî'nin “kurumuş kan” ifadesinin, “kılıcın kını” anlamında olduğunu söyleyerek, قَتَلَى “ölüler” ve جَرَحَى “yaralılar” kelimelerinin anlamının “kılıç” anlamına aktarıldığını belirtir.⁶⁴

1.2.3. Alıntı Anlamın Alıntılanandan Daha Kapsayıcı Olması

İkinci beytin birinci beyitten daha kapsamlı olması anlamına gelen bu sirkat türü için el-Abbâsî, örnek olarak el-Kazvî'nin eserinde zikrettiği aşağıdaki beyitleri aktarır:

إِذَا غَضِبْتَ عَلَيْكَ بَنُو تَمِيمٍ وَجَدْتَ النَّاسَ كُلَّهُمْ غَضَابًا

“Benû Temîm (Temîm oğulları) sana öfkelendiğinde
Bütün insanların sana öfkelenişini görürsün.”⁶⁵

Cerîr'e ait yukarıdaki beytin anlamını alan Ebû Nüvâs (ö. 198/813), beyte yeni bir görünüm kazandırarak tekrar dile getirmiştir:

لَيْسَ عَلَى اللَّهِ بِمُسْتَنْكَرٍ أَنْ يَجْمَعَ الْعَالَمَ فِي وَاحِدٍ

“Allah için imkânsız değildir,
Bütün âlemi bir kişide toplaması.”⁶⁶

el-Abbâsî, zaman olarak daha önce söylenmiş olan Cerîr'in yukarıda geçen beytinin âlemdeki bir kısım insanlar için söylenmiş olduğunu, Ebû Nüvâs'ın beytinin ise bütün âlemi ifade ettiğini ve dolayısıyla Cerîr'in şiirinden daha kapsamlı olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷ Nitekim âlem ifadesi insanları ve diğer bütün varlıkları kapsamaktadır.⁶⁸ Bu açıklamanın ardından el-Abbâsî, Ebû Nüvâs'ın yukarıdaki beytinin anlamından hareketle çok sayıda şiir söylendiğini örnekleriyle aktarır. Bunlar arasında Ebû Nuaym el-Bezzâr el-Vâsıtî'nin aşağıdaki beytinin ise şiirin orijinali olan Ebû Nüvâs'ın sözlerini geçtiğini ifade eder. el-Bezzâr'ın sözleri şu şekildedir:

لَقَدْ كَلَّ الرَّحْمَنُ شَخْصَكَ فِي الْوَرَى فَلَا شَانَ شَيْئًا مِنْ كَالِكَ بِالتَّخِصِ
وَمَنْ جَمَعَ الْأَفَاقَ فِي الْعَيْنِ قَادِرٌ عَلَى جَمْعِ أَشْتَاتِ الْفَضَائِلِ فِي شَخْصِ

“Rahmân mahlûkât arasında senin kişiyi eşsiz kıldı
Noksanlık ile kemâline hiçbir şey hâle getiremez
Bütün ufukları bir gözde toplayan kâdirdir
dağınık (haldeki) erdemleri bir şahısta toplamaya.”⁶⁹

⁶³ el-Mütenebbî, *Dîvân*, 50.

⁶⁴ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:418.

⁶⁵ et-Temîmî, Cerîr b. Atıyye İbn el-Hatafâ, *Dîvân* (Dâru Beyrût, b.y. 1986), 64.

⁶⁶ Ebû Nüvâs, el-Hasen b. Hânî' b. Abdilevvel el-Hakemî, *Dîvân* (Dârü'l-Kütübî'l-Vataniyye, Abu Dabi 2010), 262.

⁶⁷ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:419.

⁶⁸ et-Teftazani, *Muhtaşarü'l-me'ânî*, 417.

⁶⁹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:421.

el-Abbâsî, el-Bezzâr'ın burada mübâlağa ve temsîl sanatlarını kullanmasıyla Ebû Nüvâs'ı geçtiğini ifade etmiş ve insanın gözlerini açmasıyla dünyanın yarısını gördüğünü belirtmiştir.⁷⁰

1.2.4. Alıntı Anlamın Alıntılanan Anlamın Zıddı Olması

İkinci anlamın birinci anlamın karşıtı olması şeklinde ifade edebileceğimiz bu sirkat türü de gayr-ı zâhir kabilindedir. el-Abbâsî buna örnek olarak aşağıdaki beyitleri zikretmiştir:

أَجِدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكِ لَدِيدَةً حُبًّا لِذِكْرِكَ فَلْيَلْمَنِي اللَّوْمُ

*“Sana olan sevgimden dolayı tatlı buluyorum kınanmayı,
anılmamı seviyorum çünkü. Varsın kınayanlar kınasın beni.”⁷¹*

Ebu'ş-Şîs'e (ö. 196/811) ait olan yukarıdaki beyti alıntılaman el-Mütenebbî sözleri zıddına çevirerek şu ifadelerle tekrar dile getirmiştir:

إِنَّ الْمَلَامَةَ فِيهِ مِنْ أَعْدَائِهِ أَعْجِبُهُ وَأُحِبُّ فِيهِ مَلَامَةً

*“Hem onu sevip hem de ondan dolayı kınanmayı ister miyim (bilmiyorum)
Ondan dolayı kınanmak düşmanlarının işidir.”⁷²*

el-Abbâsî, el-Mütenebbî'nin sözlerinin Ebu'ş-Şîs'in sözlerinin karşıtı olduğunu belirtir, fakat farklı zıt anlamlar ortaya çıkabileceği için sebebin ne olduğunun belirtilmesinin daha güzel olacağını ifade eder.⁷³ Benzer açıklamayı et-Teftazânî'de de görmek mümkündür.⁷⁴

1.2.5. Anlamın Bir Bölümü Alınıp Üzerine Onu Güzelleştirecek Bir İlavenin Yapılması

el-Abbâsî, el-Efveh el-Evdî (ö. 560 veya 570) ile Ebû Temmâm'a ait aşağıdaki beyitleri bu duruma örnek olarak göstermiştir:

وَتَرَى الطَّيْرَ عَلَى آثَارِنَا رَأَيْ عَيْنٍ ثِقَّةً أَنْ سَسْتَمَارُ

*“Gözlerinle görürsün kuşların ardımızdan uçtuklarını
(öldüreceklerimizin) etlerinden yiyeceklerine olan güvenlerinden dolayı.”⁷⁵*

Ebû Temmâm bu beytin anlamı alır ve üzerine onu güzelleştirecek ilavelerde bulunarak şu sözlerle tekrar dile getirir:

وَقَدْ ظَلَلْتُ عَقْبَانُ أَغْلَامِهِ ضَعْفَى بَعِثَانِ طَيْرٍ فِي الرِّمَاءِ تَوَاهِلِ
أَقَامَتْ مَعَ الرَّايَاتِ حَتَّى كَانَتْهَا مِنَ الْجَيْشِ إِلَّا أَنَّهُا لَمْ تُقَاتِلِ

*“Kuşluk vaktinde akbabalar misali gölge düştü sancaklarına
kana doymuş akbabalardan dolayı
Sancaklarla birlikte onlar da kuruldular ordudanmış gibi
fakat onlar savaştılar.”⁷⁶*

⁷⁰ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:421.

⁷¹ Ebu'ş-Şîs, Muhammed el-Huzaî, *Dîvân* (el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1984), 102.

⁷² el-Mütenebbî, *Dîvân*, 350.

⁷³ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:422.

⁷⁴ et-Teftazani, *Muhtaşarü'l-me'ânî*, 318.

⁷⁵ el-Efveh el-Evdî, Şalâ'e b. Amr b. Mâlik, *Dîvân*, thk. Muhammed Altuncî, (Dâru Sâdır, Beyrut 1998), 77.

⁷⁶ Ebû Temmâm, *Dîvân*, 187.

et-Teftazânî (ö. 792/1390), Ebû Temmâm'ın şiirinde geçen طَلَّكَ "gölge düştü" sözünün, el-Efveh'in beytinde geçen رَأَى عَيْنٍ "gözle görmek" anlamında kullanılarak aslında bu iki beytin gayr-ı zâhir sirkatin ilmâm türüne ait olması gerektiğini iddia edenlerin olduğunu söylemiş, ancak bunun doğru olmadığını belirtmiştir.⁷⁷ el-Abbâsî de ondan etkilenmiş olacak ki, Ebû Temmâm'ın el-Efveh'in şiirinde geçen رَأَى عَيْنٍ "gözle görmek" ve رِزْقًا أَنْ سَسْمَارُ "rızkılanacakları güvencesiyle" sözlerinden ilmâmda bulunmadığını söylemiştir. Buna karşılık Ebû Temmâm'ın أَقَامَتْ مَعَ الرَّايَاتِ حَتَّى "ancak onlar savaşmadılar", إِلَّا أَنَّهُمَا لَمْ تُقَاتِلِ "kana kanıksamışlar" ve فِي الدِّمَاءِ نَوَاهِلِ "ordudanmış gibi sancaklarla birlikte onlar da kuruldu" sözlerini, el-Efveh'in beytine ilave etmek suretiyle şiirine güzellik kattığını ifade etmiştir.⁷⁸ Konu hakkında birçok örnek zikreden el-Abbâsî, konunun son bölümünde müteahhirûn şairlerin şiirlerinden örnekler verir. Ardından müteahhirûn şairlerin güzelliklerinin çok olduğunu ifade edip konunun uzun olduğunu ve bu kadarıyla yetinmenin daha doğru olacağını söyleyerek gayr-ı zâhir sirkati noktalar.⁷⁹

Gayr-ı zâhir sirket türleri için zikredilen sanatların büyük bir kısmının kabul edilebilir oldukları söylenmiştir. Çünkü üzerinde yapılan güzelleştirici eklemeler sayesinde yeni ortaya çıkan bu şiir veya söz, taklit seviyesinden çıkıp yeni söylenmiş orijinal bir söyleme dönüşmektedir. Alıntı söz, alıntı olduğu anlaşılmadığı ölçüde kuvvetli olur. Gayr-ı zâhir sirket örneklerin çoğu, ancak üzerinde düşünüldükten sonra alıntı oldukları anlaşılmaktadır. Bu da aslında onların makbûl olduklarını gösteren en büyük delildir.⁸⁰ Zâhir ve gayr-ı zâhir sirket türleri için söylenen makbûl olma, merdûd olma (reddedilme) ve farklı isimlerle anılma hususlarının tamamı ikinci sözün birinciden alındığı biliniyorsa geçerlidir. Bu da ancak ikinci kişinin birincinin sözlerini ezberlediğinin bilinmesi veya ikinci kişinin, sözlerini ilk kişiden aldığını ikrar etmesiyle ortaya çıkar. Nitekim şiir veya sözlerin birbirine benzerliği telepati kaynaklı da olabilmektedir.⁸¹

el-Abbâsî bu bölümde şairin anlamı güzelleştirmek için kullandığı muhassinât sanatlarını ele alıp önceki ve sonraki şairlerin sirkate örnek olacak şiirlerine işaret etmiştir. Bunu yaparken sirkatin gerçekleştiği kelime veya ifadeleri vermeyi de ihmal etmemiştir. Nitekim iki şairin, ya sadece anlamda ya da hem lafızda hem de anlamda müttefik olacaklarını ifade etmiştir. Bu bölümde el-Kazvîni, sanatlara bir örnek üzerinden işaret etmekle yetinirken, el-Abbâsî ise konuyu okuyucusuna daha anlaşılır ve kapsayıcı bir fikir verecek şekilde birçok örnek ile açıklamaya çalışır. el-Abbâsî'nin izlemiş olduğu yol şu şekilde özetlenebilir:

- İstişhâd konumundaki beyitte geçen kelimelerin tamamını veya bir kısmını eş anlamlısı ile açıklamak.
- Nazım ve tertibi dikkate alarak verilen kelimeleri zıddı ile açıklamak.
- Önceki şairlerden sirket örneklerini zikretmek.

Bu bağlamda sirket geleneğini ilk başlatan kişinin Tarafe b. Abd olduğunu ifade edilmiş, aşağıdaki sözü de bu duruma örnek gösterilmiştir:

يُقُولُونَ لَا تَهْلِكُ أَسَى وَتَجَلَدِ وَفَوْقًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيمٌ،

"Arkadaşlarım orada develerini durdurarak,

Diyorlar ki: Üzülerek helak etme kendini, metin ol biraz!"⁸²

⁷⁷ et-Teftazani, *Muhtasarü'l-me'ânî*, 319-320.

⁷⁸ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:431-32.

⁷⁹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:432-40.

⁸⁰ el-Bedahşânî, *el-Belâgatü's-Şâfiye*, 395.

⁸¹ el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 421-422.

⁸² Tarafe b. el-'Abd, *Divân*, 19.

Tarafe'nin, bu sözlerini İmruülkays'ın (ö. 540/1145) aşağıdaki beytinden aldığı ve bunun mezmum serika kabilinden olduğu ifade edilmiştir.⁸³

يُقُولُونَ لَا تَهْلِكُ أَسَىٰ وَتَجَمَّلُ وَفُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيئًا،

“Arkadaşlarım orada develerini durdurarak,

Diyorlar ki: Üzülerek helak etme kendini, metin ol biraz!”⁸⁴

Görüldüğü üzere Tarafe, sadece son kelimeyi değiştirerek İmruülkays'ın sözlerini olduğu gibi alıp kullanmıştır.

2. SERİKÂT-I Şİ'RİYYEYE BAĞLI SANATLAR

2.1. İktibâs

Serikât-ı şî'riyyeye bağlı sanatların ilki iktibâstır. Nitekim her ne kadar iktibâs için serika ifadesi kullanılsa da iktibâs, başkasına ait bir sözü alıp kendi sözünün parçası kılmak anlamına geldiğinden aslında serikanın bir türüdür.⁸⁵ Şihâbüddîn el-Halebî (ö. 725/1325) ise iktibâs ve ondan sonraki sanatları belâgat ilminin üç ana bölümü olan meânî, beyân ve bedî' içerisinde görmediğini îma ederek iktibâsı nazım içerisinde değerlendirenlerin de olduğunu söylemiştir.⁸⁶ “Kabes” kelimesi sözlükte “ateş” ve “kıvılcım” anlamına gelmektedir. Fiil formatında kullanıldığında ise “ateşten köz almak” ve “ilminden istifade etmek” anlamlarına gelmektedir.⁸⁷ Tâhirülmevlevî, iktibâsın lügatte “ateş yakmak için bir yerden kor almak” anlamına geldiğini, bedî' ilminde ise ayet veya hadisten alınan bir parça ile sözü süsleyip anlamı pekiştirmek anlamına geldiğini ifade eder.⁸⁸ el-Abbâsî, açık ve anlaşılır bulduğundan dolayı olsa gerek iktibâsın tanımını vermemiştir. O, el-Kazvî'nin izinden giderek önce Kur'ân'dan sonra da hadisten iktibâs örneklerini vererek konuyu açıklamaya çalışır.⁸⁹ el-Abbâsî, Kur'ân ve hadisten iktibâsta bulunulurken kafiyede az miktarda değişiklik yapılabileceğine ve kelimenin farklı bir anlama nakledilebileceğine işaret eder. Ona göre iktibâs sanatı Kur'ân ve hadis ile sınırlı olmayıp farklı ilimler arasında da gerçekleşebilmektedir.⁹⁰

2.1.1. Kur'ân'dan İktibâs

el-Abbâsî, Kur'ân'dan iktibâsa örnek olarak, el-Kazvî'nin kitabında zikrettiği örneği aktarır. Söz konusu beyitler Ebü'l-Kâsım el-Hasan el-Kâtibî'ye ait olup sözleri şu şekildedir:

إِنْ كُنْتِ أَرْمَعْتِ عَلَيَّ هَجْرًا مِنْ عَيْرٍ مَا جُزِمَ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَإِنْ تَبَدَّلْتِ بِنَا عَيْرَنَا فَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

“Bizi terk etmeye kararlıysan

-suçumuz olmadığı hâlde- (bize düşen) güzelce sabırdır.

Başkasını bize tercih ettiysen şayet

Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.”⁹¹

⁸³ es-Sübkî, *Arûsü'l-efrâh*, 2:323.

⁸⁴ İmru'u'l-Kays, İbn Hucr b. el-Hâris el-Kindî, *Dîvânü İmri'i'l-Kays*, thk. Abdurrahmân el-Mustâvî, (y.y., Beyrut 2004), 9.

⁸⁵ el-Bedahşânî, *el-Belâgatü's-Şâfiye*, 396.

⁸⁶ el-Halebi, Şehabeddin Mahmûd, *Hüsnü't-tevessül ila smaati't-teressül*. (el-Matbaatü'l-vehbiyye, Mısır 1881), 90.

⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 6:167.

⁸⁸ Olgun, Tahir (Tâhirülmevlevî), *Edebiyat Lügati* (Enderun Kitabevi, İstanbul 1994), 61.

⁸⁹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:442.

⁹⁰ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:442-78.

⁹¹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:442.

Şair birinci beyitte geçen فَصَبْرٌ جَمِيلٌ “(bize düşen) güzelce sabırdır” ifadesini Yûsuf Sûresinin 18. ve 83. âyetlerinden iktibâs etmiştir.⁹² İktibâsta bulunurken vezin veya kafiyede ufak değişikliklerde bulunmanın zarar vermemesine örnek olarak şairin aşağıdaki beyti örnek gösterilmiştir:

قَدْ كَانَ مَا خِفْتُ أَنْ يَكُونَا إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاجِعُونَ

“Korktuğum başıma geldi

Şüphesiz Allah’a döneceğiz.”⁹³

Nitekim beyitte geçen رَاجِعُونَ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاجِعُونَ sözünü, Kur’ân’da رَاجِعُونَ وَإِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاجِعُونَ “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz, derler.”⁹⁴ âyetinden iktibâs edilmiş ve şair vezni uyumlu hale getirmek için birtakım değişikliklerde bulunmuştur. Bu tarz ufak değişikliklerin zarar vermediği söylenmiştir.⁹⁵ Kur’ân’dan yapılan iktibâsa, çok sayıda örnek aktaran el-Abbâsî, şairin âyeti alıp mücûn türü şiirlerinde kullanmalarının son derece tehlikeli ve ahmaklık olduğunu söyleyerek bu duruma karşı çıktığını açıkça ifade etmiştir. Hatta kişinin bu konuyu küçümsemesi ve basite almasının onu dinden çıkaracağını belirtmiştir.⁹⁶ İlerleyen sayfalarda tekrar bu konunun sakıncalı olduğunu ifade eder ve bazı âlimlerin bu konuya daldıklarını, ancak sakınmanın daha doğru olduğunu söyler.⁹⁷

el-Abbâsî, İbnü'n-Nebîh'e (ö.769/1367) ait aşağıdaki beyti makbûl olmayan iktibâs örnekleri arasında zikretmiştir:

فَمَنْ لَيْلِ الصُّدُودِ إِلَّا قَلِيلًا ثُمَّ رَأَيْتُ ذِكْرَكُمْ تَزْيِيلًا

“Az bir vakit hariç, ayrılık gecesini ayakta geçirdim

Sonra ağır ağır sizin hatıranızı andım.”⁹⁸

Şair yukarıdaki beyitte kullandığı sözleri, Müzzemmil Sûresinde geçen قُمْ أَيْلًا إِلَّا قَلِيلًا “Geceleyin -birazı dışında- namaza kalk!” ve أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا “Kur’an’ı tane tane, hakkını vererek oku.” âyetlerinden iktibâs etmiştir.⁹⁹

2.1.2. Hadisten İktibâs

Hadisten iktibâsa örnek olarak es-Sâhib b. Abbâd’ın (ö. 385/995) aşağıdaki beyti zikredilebilir:

قَالَ لِي إِنَّ رَقِيبِي سَيِّءُ الْخُلُقِ فَدَارُهُ
فُلْتُ دَعْنِي وَجْهَكَ الْجَنَّةَ هُ حُفَّتْ بِالْمَكَارِهِ

“Bana dedi ki: Beni gözetleyen kişi

huysuzdur, onu idare et.

Ben de dedim ki: Bırak! Senin yüzün cennettir,

(çünkü) istenmeyen şeylerle kuşatılmış.”¹⁰⁰

⁹² Yûsuf 12/18, 83.

⁹³ es-Sübkî, ‘Arûsü'l-efrâh, 2:334; el-Abbâsî, Me‘âhid, 2:467.

⁹⁴ el-Bakara 2/156.

⁹⁵ et-Teftazani, Muhtaşarü'l-me‘ânî, 325.

⁹⁶ el-Abbâsî, Me‘âhid, 2:472-73.

⁹⁷ el-Abbâsî, Me‘âhid, 2:474.

⁹⁸ İbnü'n-Nebîh, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed Kemâlüddîn, Dîvân (Semerâtü'l-fünûn, b.y. 1299), 64.

⁹⁹ el-Müzzemmil 73/2,4.

¹⁰⁰ es-Sâhib b. Abbâd, Ebü'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd b. el-Abbâs et-Tâlekânî, Dîvân (Dârü'l-kalem-Meketebetü'n-nahda, Beyrut 1974), 230.

el-Abbâsî, yukarıdaki şiiri şu sözlerle açıklamıştır: “Güzelliğinden dolayı yüzün bir cennettir. Bundan dolayı, gerçek cenneti isteyen kişinin sıkıntılara katlanması misali, benim de beni gözetleyen bekçinin sıkıntılara katlanmam gerekir.”¹⁰¹ Bu örneğe yakın anlama sahip çeşitli beyitler aktaran el-Abbâsî, ardından es-Sâhib b. Abbâd'ın hayatını uzunca bir şekilde kaleme almıştır.¹⁰²

Bazı belâgatçılar iktibâsı, Kur'ân ve hadis ile sınırlandırmış, bu iki kaynak dışındakilerden yapılan alıntıyı ise akd ve tazmîn kapsamında değerlendirmişlerdir.¹⁰³ Buna karşılık diğer bir grup ise fıkıh, kelâm, mantık gibi diğer ilimlere ait terimlerden de iktibâs yapılabileceğini öne sürmüştür.¹⁰⁴ el-Abbâsî'nin eserinde kullandığı aşağıdaki başlıklar dikkate alındığında iktibâs kavramını Kur'ân ve hadisten yapılan alıntılarının yanı sıra diğer ilim dallarına ait kavramlardan yapılan alıntıları da kapsayacak şekilde geniş tuttuğu söylenebilir. Klasik eserlerde iktibâs konusu ele alınırken fıkıhtan iktibâs, kelâmdan iktibâs gibi başlıklar tercih edilmemiştir. Bu tarz başlıklar daha çok el-Abbâsî gibi sonraki dönem belâgat âlimleri tarafından tercih edilmiştir.¹⁰⁵

2.1.3. Kelâm İlminden İktibâs

el-Abbâsî, kelâm ilmi için burada “hilâf” ifadesini tercih etmiştir. Hilâf kelimesi sözlükte “karşı çıkmak, muhalefet etmek, aykırı hareket etmek” anlamına gelir ve ihtilâf ve muhalefet kelimeleriyle aynı kökten gelir. Bir ilim dalı olarak “dinî konulara, özellikle fikhî konulara uyarlanmış cedel tekniği ve fıkıh mezhepleri arasındaki farklılık ve ihtilafları konu edinen ilim dalı” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁶ el-Abbâsî bu iktibâs türüne, İbn Câbir'in aşağıdaki beyitlerini örnek vermiştir:

ر مِنْ أَعْظَمِ الْمُحَالِ فَجُودِي عَرَضَ الْحَبِّ دُونَ جَوْهَرِ ذَلِكَ النَّعْدِ
عَرَضَ دُونَ جَوْهَرِ فِي الْوُجُودِ أَسْمَعَ النَّاطِرُونَ فِي ذَلِكَ أَنْ لَا

“Sevgi arazının bu ağız cevherinin ötesinde (var olması)
En büyük muhâl örneklerindedir. Öyleyse cömertlik et,
Bütün filozoflar hemfikir oldu;
Kainatta cevhersiz bir arazın olmadığı hususunda.”¹⁰⁷

2.1.4. Fıkıh İlminden İktibâs

el-Abbâsî, fıkıh ilminden yapılan iktibâsa örnek olarak çok sayıda beyit zikretmiştir. Bunlardan bir tanesi de İbn Câbir'in aşağıdaki beyitleridir:

إِلَيْكَ فَهَذَا لَيْسَ تُدْرِكُهُ مِثِّي طَلَبْتُ زَكَاةَ الْحُسْنِ مِنْهَا فَبَاوَبْتُ
زَكَاةَ فَإِنَّ الدِّينَ يُسْقِطُهَا عَنِّي عَلَيَّ دُيُونٌ لِلْعَيْنِ فَلَا تَزِمُ

¹⁰¹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:442.

¹⁰² el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:443-65.

¹⁰³ İbn Hicce ve Sadrüddîn İbn Ma'sûm el-Medenî (ö. 1120/1708), bazı kişilerin fıkıh meselelerinde de iktibâs yapılabileceğini öne sürdüklerini, bu durumun diğer ilim dallarına ait meselelerde de iktibâsa kapı aralayacağını söyledikten sonra iktibasın Kur'ân ve hadis ile sınırlı olduğunu belirtirler. Bk. İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb*, 2:457; İbn Ma'sûm, Sadrüddîn el-Medenî, *Envârü'r-rebî' fi envâ'i'l-bedî'*, y.y., b.y., t.s., 130.

¹⁰⁴ İsmâüddîn el-İsferâyînî (ö. 945/1538), din âlimlerinin sözlerinden yapılan alıntılarının da iktibâstan sayılması gerektiğini vurgular. bk. el-İsferâyînî, Ebû İshâk İsmâüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh, *el-Atvel*, (Matbaa-i Âmire, İstanbul 1864), 2:250; Varhâm, Ahmed Belhâc Aye, *Enhâr tuğsilü tecâ'ide'z-zât : Dirâsât fi'l-luğa ve'l-belâğa ve'l-fikr ve'si'r* (Merkezu'l-Kitabi'l-Akademi, Amman 2021), 68.

¹⁰⁵ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:475-79; el-Âmilî, Bahâeddin *el-Keşkül*, thk., Muhammed Abdülkerîm en-Nemrî, (Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 1998),1:82.

¹⁰⁶ Özen, Şükrü, “Hilâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, İstanbul 1998), 17:527.

¹⁰⁷ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:475.

“Ondan, güzelliğinin zekâtını istedin, o da:

Uzak dur! Benden alamayacağın bir şeydir bu.

Üzerimde, (bakışan) gözlerin alacağı borçlar var,

(Benden) zekât isteme, çünkü borç zekâtımı düşürür.”¹⁰⁸

Burada fıkıh ilmine ait terimlerden iktibâs yapılmıştır. Nitekim zekât ve borç konusu fıkıh ilminin önemli konuları arasındadır.

2.1.5. Nahiv İlminden İktibâs

el-Abbâsî, nahiv ilmi terimlerinden yapılan iktibâsa dair çok sayıda örnek zikreder. Bunlardan bir tanesi de el-Mütenebbî'nin aşağıdaki beytidir:

مَضَى قَبْلَ أَنْ تُلْقِيَ عَلَيْهِ الْجَوَارِمُ إِذَا كَانَ مَا تَنْوِيهِ فِعْلًا مُضَارِعًا

“Gelecek kipte bir fiil ise yapmak istediğin,

Mazide kaldı, üzerine cezim edatları gelmeden.”¹⁰⁹

Şair burada muhatabının geçmiş bir eylemi değil de yapmadığı bir eylemi yapmaya niyetlendiğini ancak bunun için geç kaldığını ve niyetlendiği eylemin de geçmişte kaldığını ifade etmiştir. “el-Cevâzim” ifadesinden maksat cezim edatlarıdır. Özetle şair şunu söylemek istemektedir: Vaktini geçirmeden ve تَفَعَّلَ “yapmadın” veya تَفَعَّلَ “yapsaydın” denilmeden önce yapmak istediğin bir fiil varsa o da geçmişte kaldı.¹¹⁰

2.1.6. Arûz İlminden İktibâs

el-Abbâsî, arûz ilminden yapılan iktibâsa örnek olarak İbn Câbir'in aşağıdaki beyitlerini zikretmiştir:

إِنْ صَدَّ عَنِّي فَإِنِّي لَا أُعَاتِبُهُ فَمَا التَّنَافُرُ فِي الْغَزَلِ لَا تَنْقِصُ
شَوْقِي مَدِيدٌ وَحَيِّي كَامِلٌ أَبَدًا لِأَجْلِ ذَلِكَ قَلْبِي فِيهِ مَوْفُوضٌ

“Benden yüz çevirirse onu azarlayacak değilim

Gazelde muhalefet noksanlık değildir.

Kesinlikle sevgim tamdır ve özlemim uzun süredendir.

Bundan dolayı yüreğim, ona karşı kırgındır.”¹¹¹

Şiirde geçen “medîd”, “kâmil” ve “mevkûs” ifadeleri arûz ilmine ait terimlerdendir.¹¹²

2.2. Tazmîn

¹⁰⁸ İbn Hicce el-Hamevî, Takiyü'd-Dîn Ebû Bekir b. ‘Alî b. ‘Abdullâh el-Ezrârî, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Ereb* (Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Daru'l-Bihâr, Beyrut 2004), 2:474; el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:475.

¹⁰⁹ el-Mütenebbî, *Divân*, 386.

¹¹⁰ el-Bedî'î, Yûsuf ed-Dîmeşkî, *eş-Şubhu'l-Munebbî 'an Hayşiyeti'l-Mutenebbî*, 2 Cilt. el-Maṭba'atu'l-‘İmâreti's-Şerefiyye, b.y., 1308, 2:292.

¹¹¹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:478.

¹¹² Medîd: “fâilâtün, fâilün, fâilâtün, fâilün vezinlerinde gelen ahenk ölçüsüdür.” Kâmil: “Mütefâilün, mütefâilün, mütefâilün cüzlerinden ibaret bir ahenk ölçüsüdür.” Mevkûs ise: “Kâmil bahri türün beyitlerden olan mevkûs, harekeli ikinci harfî düşen ahenk ölçüsüdür.” Bk. İbn Reşîk el-Kayravânî, Ebû Alî el-Hasan el-Ezdî, *el-Umde fî Meḥâsini's-Şi'r ve Âdâbihi*, thk. Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd, 2 Cilt. Dâru'l-Cil, Beyrut 1981, 2:305; İbn ‘Abdi Rabbih, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 6:330; ez-Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Amr, *el-Kıstâs fî 'İlmi'l-'Arûd* (y.y., Beyrut 1988), 91:94; Olgun, *Edebiyat Lügati*, 22-23.

Sözlükte “içine almak, barındırmak” anlamına gelen ضَمَّن “damn” kökünden türeyen tazmîn kelimesi, “bir şeyi başka bir şeyin içerisine koymak, yerleştirmek” anlamına gelmektedir.¹¹³ Tazmîn sanatına ilk değinenlerden birisi olan İbnü'l-Mu'tezz (ö. 296/908) onu, sözü ve şiiri güzelleştiren sanatlar arasında zikretmiştir.¹¹⁴ Bedî ilmi içerisinde ele alınan tazmîn sanatı için farklı tanımlamalar yapılmıştır. İbn Ebü'l-İsba' (ö. 654/1256) tazmîni, “konuşmacının kendi sözlerine; bir beyitten, bir âyetten, bir özdeyişten, anlamlı bir ifadeden, hikmetli bir sözden veya sözden bağımsız bir manadan bir şeyler ilâve etmesi” olarak açıklamıştır.¹¹⁵ Bu noktada tazmîn sanatı için nazım ve nesir türünü içerecek tarzda “söze başkalarının sözlerinden alıntı yapıp katma” şeklinde tanımlar yapılmıştır.¹¹⁶

Tazmîn sanatını ilk defa ayrıntılı bir biçimde ele alan kişinin İbn Reşîk (ö. 456/1064) olduğu söylenmiştir. Tazmîni şiire özgü alıntı olarak kabul eden İbn Reşîk, tazmîn için kapsayıcı bir tarif yapmış ve tazmîn türlerini örnekler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Yaptığı tanıma göre tazmîn, “şairin diğer şairlerin şiirlerinden mısra veya beyit alıntılıyıp kendi şiirinin ortasına ya da son kısmına bir örnek ve temsil olarak katmasıdır.”¹¹⁷ Tazmîn ve iktibâs sanatlarını ilk defa birbirinden ayıran kişi olan el-Kazvîni, kendisinden sonra bu iki sanat için yeni bir tanıma ihtiyaç duyulmayacak şekilde tarif etmiştir.¹¹⁸ el-Kazvîni, referans gösterilmeden Kur'ân ve hadisten yapılan alıntıların söz veya beyte uyarlanarak kullanılmasına iktibâs, bir şairin şiirine başkasının şiirinden bir şeyler alıntılıyıp eklemesine tazmîn ismini vermiştir. Ayrıca tazmîn sanatında, alıntılanan sözün edebiyatçılar tarafından bilinmemesi durumunda sözün başkasına ait olduğunun belirtilmesi gerektiğini de ifade etmiştir.¹¹⁹ Başka bir ifadeyle tazmîn, alıntılanan ifade meşhur bir ifade değilse alıntı olduğuna işaret etmek kaydıyla şiire özgü alıntı çeşididir.¹²⁰ el-Kazvîni'nin tazmin sanatı için çizmiş olduğu bu çizgi ondan sonraki dönemlerde gerek *et-Telhîş* şarihleri, gerek diğer belâgatçılar tarafından benimsenmiş ve devam ettirilmiştir. el-Abbâsî de bu hususta onun izinden gidenlerdendir. el-Abbâsî, tazmîni şairin alıntı olduğunu belirtmek suretiyle başkasının şiirinden kendi şiirine bir şeyler eklemesi şeklinde tanımlamıştır.¹²¹ el-Abbâsî, her zaman yaptığı gibi bu bölümde de örnekleri artırarak tazmîn sanatının daha iyi anlaşılmasını sağlamayı ve tazmînin farklı türlerini göstermeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda el-Harîrî'nin aşağıdaki beyti tazmîn sanatına örnek gösterilmiştir:

عَلَىٰ أَنِّي سَأُنْشِدُ عِنْدَ بَيْعِي أَضَاعُونِي وَ أَيْ فَتَىٰ أَضَاعُوا

“Ayrıca, satıldığımda şunu haykıracağım:

*Harcadılar beni, hem de öyle bir genci harcadılar ki...”*¹²²

Yukarıdaki beyitte şair, سَأُنْشِدُ “haykıracağım” diyerek haykırmakta olduğu sözlerin tazmîn olduğuna işaret etmiştir.¹²³ Nitekim ikinci mısra da geçen ifadeler el-Arcî'nin (ö.120/738) aşağıdaki beytinden alınmıştır:

أَضَاعُونِي وَ أَيْ فَتَىٰ أَضَاعُوا لِيَوْمٍ كَرِيمَةٍ وَسِدَادٍ تُغَرِّ

“Harcadılar beni, hem de öyle bir genci harcadılar ki

¹¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13:257.

¹¹⁴ İbnü'l-Mu'tezz, Ebü'l-'Abbâs 'Abdullâh b. Muhammed el-'Abbâsî, *el-Bedî' fî'l-Bedî'* (Dâru'l-Cil, b.y. 1990), 63.

¹¹⁵ İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-Tahbîr*, 140.

¹¹⁶ Durmuş, İsmail, “Tazmin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, İstanbul 2011), 40:204.

¹¹⁷ İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-'Umde*, 2:84; Durmuş, “Tazmin”, 40:204.

¹¹⁸ Durmuş, “Tazmin”, 40:204.

¹¹⁹ el-Kazvîni, *et-Telhîş*, 424.

¹²⁰ Durmuş, “Tazmin”, 40:204.

¹²¹ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:480.

¹²² el-Harîrî, Ebû Muhammed el-Kâsım b. 'Alî el-Basrî, *Mulhatu'l-İ'râb* (y.y., Kahire 2005), 362.

¹²³ İffet Efendi, Abdünnafi, *en-Nef'ü'l-muavvel fî tercemeti't-Telhis ve'l-Mutavvel*, Bosna Vilayet Matbaası, Saraybosna 1289, 231.

(o,) savaş gününde ve gediklerin kapatılmasında (ihtiyaç duyulacak biri).”¹²⁴

Görüldüğü gibi birinci beytin şairi olan el-Harîrî, beytinin ikinci mısramını el-Arcî'ye ait beytin birinci mısrasından alıp kendi şiirine uyarlayarak yeniden söylemiştir. el-Abbâsî'ye göre tazmîn bir beyit veya bir beyitten fazlasıyla olabileceği gibi, bir mısra veya bir mısradan daha fazla mısra ile de olabilir ve tazmînde, alıntılanan ifade veya kelimenin birinci kullanıldığı yerdeki anlamın dışına aktarılması en iyi yöntemdir.¹²⁵ el-Abbâsî, *et-Telhîş*'te geçen tazmîn örneklerini aktarır, örnekler hakkında gerekli açıklamaları yaptıktan sonra el-Kazvî'nin kısaca değindiği isti'âne, îdâ' ve 'unvân terimleri hakkında gerekli açıklamalara geçiş yapar ve tazmîn ile bu sanatlar arasındaki farklılıklara işaret eder. Buna göre tazmîn, nazımda olabileceği gibi, nesirde de olabilir, fakat sadece nesir ile tazmîn gerçekleşir. Yerine göre tazmîn, söze güzellik katan bir sanat olabileceği gibi söze kusur da katabilir. Nazımdan nazma, nazım ile alıntı yapıldığında tazmîn sanatı o zaman sözü kusurlu hale getirecektir.¹²⁶

el-Abbâsî, îdâ' ve isti'ânenin nazımda gerçekleşebileceklerini, fakat burada yapılacak alıntının nesir ile olamayacağını, nazım ile olması gerektiğini ifade eder. 'Unvân ise hem nazımda hem de nesirde gerçekleşebileceğini, fakat bunun sadece nazımla olabileceğini belirtir ve 'unvân türü alıntılarda hiçbir zaman kusur olmayacağını, bu tür kullanımların daima söze güzellik katacağını söyler. Bu açıklamalara binaen geçmişteki beyitlerin aslında tazmîne değil, îdâ'a örnek olduğunu söyleyerek aslında el-Kazvî'den farklı düşündüğünü gösterir.¹²⁷ el-Abbâsî, isti'âneyi “şairin, şiirini oluştururken başkasına ait bir beyti alıp, onu kendi şiirine uygun hale getirdikten sonra ondan yararlanması” olarak tarif eder. Aynı durum nesir yazarı için de geçerlidir, ancak nesir yazarının alıntılacağı ifade, kendisine ait bir beyit olması halinde uyarılama yapması gerekmez. Belâgat ilminde bu tür alıntılara teşhîr adı verilir.¹²⁸

İbn Ebi'l-İsba', uyarılama yapabilmek adına, isti'âne'de birinci ifadede geçen bir harfin tashîf vey tahrîfe uğramasının zarar vermeyeceğini söyler ve kendisine ait olan aşağıdaki beyitleri isti'âneye örnek olarak zikreder.

وَاصْبِحْ مِنْ بَعْدِ الْوَفَا وَهُوَ غَادِرٌ	إِذَا مَا خَلِيلٌ صَدَّ عَنْكَ مَلَأَةً
عَلَى أَنْ تُرَى عَنْهُ غَيْبًا لَقَادِرٌ	فَلَا تَحْتَفِلْ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ إِنَّهُ
بِهِ الدَّارُ أَوْ مِنْ غَيْبَتِهِ الْمَقَابِرُ	وَهَبْهُ كَسْبِي لَمْ يَكُنْ أَوْ كِنَازِحِ

“Bir dost, sıkıldığı için senden uzak durursa
ve vefadan sonra vefasızlaşırsa
önemseme ve yardım iste Allah'tan, çünkü O,
kâdirdir seni ondan daha varlıklı göstermeye.
Ondan sakın, hiçbir şey olmamış gibi veya

göç ettirilen bir göçmen yahut mezarların üzerini örttüğü kişi misali.”¹²⁹

el-Abbâsî yukarıdaki beyitlerin aslında bir nesîb (aşk) şiirinden olduğunu ve alıntılacağı şiirin kendi şiirine uygun düşmesi için şairin, şiirde geçen müenneslik zamirlerini müzekkere dönüştürdüğünü aktarır.¹³⁰ 'Unvân kavramını “şairin kendisine ait medih, vasf, fahr, hecâ veya itâb gibi bir temaya başlayıp ardından onu tamamlamak için mukaddimesine

¹²⁴ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:480.

¹²⁵ el-Halâyile, *el-Muštalaḥu'l-belâğî*, 255.

¹²⁶ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:481.

¹²⁷ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:481.

¹²⁸ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:481.

¹²⁹ İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-Taḥbîr*, 385.

¹³⁰ el-Abbâsî, *Me'âhid*, 2:482.

veya gelecek bölümlerine başlık olacak alıntılar yapması” şeklinde tarif eden el-Abbâsî, Ebû Nüvâs’ın aşağıdaki şiirini bu duruma örnek göstermiştir:

يَا هَاشِمُ بْنُ حَدِيجٍ لَيْسَ فَخْرُكُمْ
بِقَتْلِ صَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ بِالسَّدَدِ
أَدْرَجْتُمْ فِي إِهَابِ الْعَيْرِ جُثَّتُهُ
لَيْسَ مَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَكُمْ لِعَدِّ

“Ey Hâşim b. Hadîc! Sizin övüncünüz

Rasulullah’ın torununu katletmek olmamalıdır.

Cesedini merkep derisine koydunuz.

Ellerinizin yarın için önceden gönderdiği şey ne kötüdür.”¹³¹

el-Abbâsî bu şiirin uzun şeklini aktarmış ve bu beyitlerin birkaç konuyu birlikte ihtiva ettiklerini belirtmiştir. Yukarıda aktarılan bölümde ise Hz. Ebû Bekr’in (r.a.) oğlu Muhammed’in öldürülmesine işaret edilmiş, devamındaki beyitlerde ise farklı kişilerin öldürülmelerine değinilmiştir.¹³² el-Abbâsî, tazmîn sanatı ile bağlantılı olan yukarıdaki terimlere değindikten sonra tazmîn sanatının bazen bir beyit veya daha fazlası ile, bazen de bir mısra veya bir mısradan daha az sözler ile alıntı yapılabileceğini söyler ve bu durumu çeşitli örneklerle açıklar. Tazmîn yapılan söz veya ifadelerin aktarım yapılırken ilk kullanıldıkları anlamdan alınıp farklı bir anlama çekilmesinin tazmîn sanatı için en iyi metod olduğunu ifade etmiştir.¹³³

SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak Abdürrâhim el-Abbâsî’nin bir eleştiri edebiyatı kavramı olan es-serikâtü’ş-şî’riyye kavramı hakkındaki açıklamaları ve konuya dair zikrettiği örnekler verilmiştir. Bu doğrultuda serika kavramının çok eskiye dayanan bir sanat olduğu, el-Abbâsî’ye göre intihâl anlamına gelen serikaya, şiirde başvurmanın hoş görülmediği saptanmıştır. Buna göre el-Abbâsî, önceki âlimlere dair ne kadar çok edebi sanat varsa bunların sonra gelenler tarafından kullanıldığına dikkat çekmiştir. el-Câhiz’den alıntılardığı bir bilgiye dayanarak, önceden söylenen şiirlerin sonrakiler tarafından söylenen şiirler ile karşılaştırıldığını ve böylece bir zaman sonra aynı lafız ve anlamların tekrarının ötesine geçilmediği sonucuna varıldığını söylemiştir.

es-Serikâtü’ş-şî’riyye konusunun edebi bir sanat türü sayılıp sayılmayacağı hususunda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Bu noktada el-Abbâsî, serikayı bir sanat türü olarak kabul etmiş ve onu bedî’ ilminin sonuna eklemiştir. Bunun sebebi ise serikanın, bir ifadenin yeni bir kalıba aktarımı olarak görülmesidir. Bu bağlamda zahir sirkat, gayr-ı zahir sirkat ve bunların türü olan nesih/intihâl, hüsnü’l-ittibâ‘, iğâre/mesh, ahz, ilmâm/selh, ahz-ı hafi gibi es-serikâtü’ş-şî’riyye sanatlarını ele almış ve serikaya bağlı olarak iktibâs, tazmîn, ‘akd, hall ve telmîh sanatlarını ele alarak bu sanatların es-serikâtü’ş-şî’riyye ile münâsebetini örnekler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. el-Abbâsî tazmîn ve iktibâs sanatlarının serika ile münasebetine açıkça değinmemekle birlikte el-Kazvî’nin eserindeki tertibi olduğu gibi aktarmıştır. el-Kazvî ise bu hususta tazmîn ve iktibâsın serikaya bağlı sanatlar olduklarını açıkça ifade etmiştir. Buna göre serika, tazmîn ve iktibâsı el-Kazvî’nin eseri bağlamında ele alan el-Abbâsî’nin, bu sanatlar arasında herhangi bir ayrıma işaret etmemiş olması ve tazmîn ile iktibâsı serikanın devamında ele aldığı düşüldüğünde el-Kazvî’nin yaklaşımını kabul ettiği anlaşılır.

Sonuç olarak; makalede, yapılan incelemelerden hareketle el-Abbâsî’nin serika ve serikaya bağlı sanatlar özelinde genel olarak el-Kazvî’nin etkisinde kaldığı görülmüştür. Bu kapsamda el-Abbâsî, serikayı farklı bir değerlendirmeye tabi tutmak yerine, el-Kazvî’nin

¹³¹ Ebû Nüvâs, *Dîvân*, 410.

¹³² el-Abbâsî, *Me’âhid*, 2:483.

¹³³ el-Abbâsî, *Me’âhid*, 2:483.

verdiği örnekleri çoğaltma yolunu seçmiş ve böylece okuyucusuna başka eserlerde bir arada bulamayacağı çok sayıda örneğe erişim imkânı sunmuştur. Serikayı genel anlamda hoş karşılamayan el-Abbâsî, örnek beyitlerin sonunda beytin hangi serika türüne ait olduğunu bizzat açıklamış ve aynı konu hakkında çok sayıda örnek zikrederek ilgili serika türünün örnekler üzerinden anlaşılmasını hedeflediği tespit edilmiştir. Onun bu tutumunun kendisine özgü olduğu, serika konusunda okuyucuda yeni bir ufuk açacak ve serika sanatlarını kullanma kapsamındaki perspektifini genişletecek nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abbâsî, Ebû'l-Feth Bedrüddîn Abdürrahîm b. Abdirrahmân b. Ahmed b. el-Hasen, Me'âhidu't-Tenşîş 'alâ Şevâhidi't-Telhîş, thk. Hâmid Abdullah el-Mahallâvî, 2 Cilt. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- Âmedî, Ebû'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ, el-Muvâzenetu beyne Şi'ri Ebî Temmâm ve'l-Bahterî, thk. Seyyid Ahmed Sakar - Abdullâh el-Muhârib, 3 Cilt. y.y., b.y. 1994.
- Âmilî, Bahâeddin, el-Keşkûl, thk., Muhammed Abdülkerîm en-Nemrî, Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, Beyrut 1998.
- Bedahşânî, Muhammed Enver, el-Belâgatu's-Şâfiye, Menşûrât Dâru'l-'İlm, Karaçi-Pakistan 1995.
- Bedî'î, Yûsuf ed-Dımeşkî, eş-Şubhu'l-Munebbî 'an Haysiyyeti'l-Mutenebbî, 2 Cilt. el-Maţba'atu'l-'İmâreti's-Şerefiyye, b.y., 1308.
- Berbârî, Şehîre, "es-Serikâtu's-şiriyye inde'l-Kâdî el-Cürcânî", Muhammed Haydar Üniversitesi; Sükkere 8/1 (2018).
- Beşşâr b. Bürd, Ebû Muâz, Dîvânü Beşşâr b. Bürd, Asimetü's-sekâfeti'l-arabiyye, Kahire 1950.
- Buhtürî, Ebû Ubâde el-Velîd b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî, Dîvân, Dâru'l-maarif, b.y. 2009.
- Cerrâvî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdisselâm et-Tâdelî, el-Ĥamâsetu'l-Mağribiyye: Muhtaşaru Kitâbi Şafveti'l-Edeb ve Naĥbeti Dîvânî'l-'Arab, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, 2 Cilt. Dâru'l-Fikri'l-Mu'âşır, Beyrut 1991.
- Curcânî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Abdul'azîr el-Kâdî, el-Vesâta Beyne'l-Mutenebbî ve Ĥuşûmihî, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahîm - Alî Muhammed el-Becâvî, y.y., b.y. ts.
- Durmuş, İsmail, "İntihal". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/347-350. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail, "Tazmin". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 40/204-206. TDV Yayınları, İstanbul 2011.
- Ebû Nüvâs, el-Hasen b. Hânî' b. Abdilevvel el-Hakemî, Dîvân, Dâru'l-Kütübî'l-Vataniyye, Abu Dabi 2010.
- Ebu's-Şîs, Muhammed el-Huzâî, Dîvân, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1984.
- Ebû Temmâm, Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, Dîvân, Mektebetu Muhammed Ali Subeyh, b.y., ts.
- Efveh el-Evdî, Şalâ'e b. Amr b. Mâlik, Dîvân, thk. Muhammed Altuncî, Dâru Sâdır, Beyrut 1998.
- Halâyile, M. Halîl, el-Muşâlahu'l-belâğî fi Me'âhidi't-tenşîş 'alâ şevâhidi't-Telhîş li-'Abdirrahîm el-'Abbâsî, Alemu'l-kütubi'l-hadîs lin-neşr vet-tevzî, Amman 2006.
- Halebi, Şehabeddin Mahmûd, Hüsnu't-tevessül ila sinaati't-teressül, el-Matbaatu'l-vehbiyye, Mısır 1881.
- Harîrî, Ebû Muhammed el-Kâsım b. Alî el-Basrî, Mulĥatu'l-İ'râb, y.y., Kahire 2005.
- Hâsir, Selm, Dîvân, thk. Şâkir el-Aşûr, Dâru Sâdır, Beyrut 2017.

- Hutay'e, Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî, Dîvân, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1993. Heddâre, Muhammed Mustafa, Müşkiletü's-serikâti fi'n-naqdi'l-arabiyyi, Mektebetu'l-Anclu el-Mısriyye, b.y., 1958.
- İbn Abdi Rabbih, Ebû Amr Ahmed b. Muhammed, el-'İkdu'l-Ferîd, 8 Cilt. Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1983.
- İbn Ebu'l-Isba', Abdulazîm b. el-Vahid b. Zâfir b. Ebu'l-Isba' el-'Udvânî el-Bağdâdî el-Mısırî, Taḥrîru't-Taḥbîr fi Şinâ'atu'ş-Şi'ri ve'n-Neşri ve Beyân İ'câzi'l-Ḳur'ân, y.y., b.y., ts.
- İbn Furrece, Muhammed b. Hamad b. Muhammed b. Abdullâh b. Mahmûd b. Furrece el-Burûcerdî, el-Fethu 'alâ Eb'l-Fethi, thk. Abdukerîm ed-Duceylî, y.y., Bağdat 1987.
- İbn Hicce el-Hamevî, Takiyuddîn Ebû Bekir b. Alî b. Abdullâh el-Ezrârî, Hizânetu'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Ereb, thk. Assâm Şevkî, 2 Cilt. Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Daru'l-Bihâr, Beyrut 2004.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, Lisânü'l-'Arab, Dâru Sâdir, Beyrut t.y.
- İbn Ma'sûm, Sadrüddîn Alî Hân el-Hüseynî el-Medenî, Envârü'r-rebî' fi envâ'î'l-bedî', y.y., b.y., t.s.,
- İbnu'l-Mu'tezz, Ebû'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Abbâsî, el-Bedî' fî'l-Bedî', Dâru'l-Cîl, b.y., 1990.
- İbn Reşîk el-Kayravânî, Ebû Alî el-Hasan el-Ezdî, el-'Umde fi Meḥâsini'ş-Şi'r ve Âdâbihi, thk. Muhammed Muhyüddîn Abdulhamîd, 2 Cilt. Dâru'l-Cîl, Beyrut 1981.
- İbnu'ş-Şecerî, Diyâuddîn Ebû's-Saâdât Hibetu'llâh b. Alî b. Hamza, Emâlî, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, 3 Cilt. y.y., Kahire 1991.
- İbnü'n-Nebîh, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed Kemâlüddîn, Dîvân, Semerâtü'l-fünûn, b.y. 1299.
- İffet Efendi, Abdünnafi, en-Nef'ü'l-muavvel fi tercemeti't-Telhis ve'l-Mutavvel, Bosna Vilayet Matbaası, Saraybosna 1289.
- İmru'u'l-Kays, İbn Hucr b. el-Hâris el-Kindî, Dîvânu İmri'i'l-Ḳays, thk. Abdurrahmân el-Mustâvî, y.y., Beyrut 2004.
- İsferâyînî, Ebû İshâk İsamüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh, el-Aṭvel, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1864.
- Kazvînî, Ebû'l-Meali Celaledin el-Hatîb Muhammed el-Hatîb, et-Telḥîş fi 'ulûmi'l-belâga, Dâru'l-fikri'l-Arabi, b.y., t.y.
- Mütenebbî, Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu'fi el-Kindî, Dîvân, Dâru Beyrût, Beyrut 1983.
- Müzenî, Ma'n b. Evs, Dîvânu Ma'n b. Evs, thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî ve Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Matbaatu Dâri'l-Câhiz, Bağdat 1977.
- Olgun, Tahir (Tâhirülmevlevî), Edebiyat Lügati, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- Öner, Necati, Klasik Mantık, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.
- Özdoğan, Mehmet Akif, "Klâsik Arap Şiirinde İntihâl Olgusu", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 6 (2005).
- Özen, Şükrü, "Hilâf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. XVII, TDV Yayınları, İstanbul 1998.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta, Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları. ed. Abdülkadir Gürer, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir 2019.

- Seller, Yusuf, Klasik Arap Edebiyatında İntihal Olgusu ve Şiirdeki Yansımaları, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2021.
- Sâhib b. Abbâd, Ebû'l-Kâsım İsmâîl b. Abbâd b. el-Abbâs et-Tâlekânî, Dîvân, Dâru'l-kalem-Mektebetü'n-nahda, Beyrut 1974.
- Sübki, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi el-Mısrî, 'Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîşî'l-Miftâh, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut 2003.
- Tahânevî, Muhammed b. Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî, Keşşâfu İştilâhâtî'l-Funûn ve'l-'Ulûm, thk. 'Alî Daḥrûc, 2 Cilt, Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beyrut 1996.
- Teftazanî, Sa'deddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, Muḥtaşarü'l-me'ânî, Mektebetü'l-büşrâ, Karaçi-Pakistan 2010.
- Temîmî, Cerîr İbn Atıyye b. el-Hatafâ, Dîvân, Dâru Beyrût, b.y., 1986.
- Tarafe b. el-Abd, Ebû Amr el-Bekrî, Dîvânü Tarafe b. el-'Abd, thk. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, b.y., 2002.
- Varhâm, Ahmed Belhâc Aye, Enhâr tuḡsilü tecâ'ide'z-zât : Dirâsât fi'l-luḡa ve'l-belâḡa ve'l-fikr ve'si'r, Merkezu'l-Kitabi'l-Akademi, Amman 2021.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr, el-Ḳıştâs fî 'İlmi'l-'Arûḍ, thk. Fahreddîn Kabâve, y.y., Beyrut 1988.

STRUCTURED ABSTRACT

The concept of "al-seriqāt al-shī'riyya", which in the dictionary means "the use of a poem that is not one's own by attributing it to himself, is used today as a synonym for the word plagiarism, which is used to express the originality of an academic text. The concepts of ahz (quotation), sariqa (stealing), plagiarism, and al-seriqāt al-adabiyya are also terms that are used to meet the same meaning. In Arabic literature, it is seen that sariqa is highly valued by rhetoricians and critics. Critics and rhetoricians devoted a large space to this subject in their works and took care to cite witness couplets when dealing with the subject. By introducing various terms for the subject of sariqa, the scholars of the ancient period brought this art to an advanced level and thus determined the method of distinguishing a good and original poem from an imitative poem. The word sariqa was originally used in the sense of stealing material things, but with the increase in human interaction in thought and contemplation, it began to be used in a spiritual sense as well. Therefore, it can be said that the concept of sariqa has a connection and relationship with the history of human thought. In this context, various studies have been conducted and the subject has been tried to be explained with examples by emphasizing which quotations are to be considered within the scope of sariqa and which are to be excluded from it. In this article, Abdurrāhīm al-Abbāsī's approach to the concept of sariqa, his views on the subject, and the relationship between the concepts of tāzmīn and iktibās (quotation) and sariqa are discussed through examples. Abdurrāhīm al-Abbāsī's explanations about the concept of serikāt, which is a concept of critical literature, and the examples he mentioned on the subject are tried to be given here. So, it is seen that the concept of sariqa is as old as the history of mankind, and according to al-Abbāsī, resorting to sariqa in poetry, which means plagiarism, is not tolerated. Accordingly, al-Abbāsī pointed out that all the literary arts of the previous scholars were used by those who came after them. He quoted al-Jāhīz as saying that earlier poetry was compared with the poetry of later poets, and thus it was concluded that after a while there was no more than a repetition of the same words and meanings. There have been various debates as to whether or not sariqāt can be considered a literary art form. While some rhetoricians regarded sariqāt as a literary art form, others did not recognize it as a literary art form. al-Abbāsī was one of those who recognized sariqāt as an art form and preferred to add it to the end of the science of bedī' as other scholars did. The reason for this can be said to be that some types of sariqa are considered within the scope of the science of bedī'. Instead of using titles while explaining the topics, al-Abbāsī, after introducing istishād, contented himself with stating which type of sariqa the example given in the context of istishād direction belongs to. In this context, he discusses the arts of al-sariqāt al-shī'riyya such as zahir al-sariqa, naskh/intihāl, husn al-ittibā', mesh, ahz, ilmām/selh, and their types, and iktibās (quotation) depending on the sariqa. He discusses the arts of tāzmīn, 'aqd, hall, and telmīh and tries to explain their relation with al-sariqāt al-shī'riyya through examples. While discussing the subject, al-Abbāsī aims to help his readers comprehend the subject better by quoting various poems from different poets.